

**До Спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07
Державного вищого навчального закладу
Ужгородського національного університету
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)**

**ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Щербанюк Оксани Володимирівни
на дисертаційну роботу Ставичного Петра Ігоровича
на тему: «Конституційно-правове регулювання громадянських
прав: порівняльно-аналітичне дослідження», подану на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне
право; муніципальне право**

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена кількома факторами:

По-перше, глобальні процеси євроінтеграції та конституційної гармонізації висувають нові вимоги до правового регулювання громадянських прав, що обумовлює необхідність їх адаптації до загальновизнаних міжнародних стандартів. Україна, як держава, що взяла курс на інтеграцію до європейського правового простору, повинна враховувати основоположні міжнародно-правові акти, зокрема норми Міжнародного Білля про права людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини.

По-друге, важливим є дослідження теоретичних засад та практичних механізмів забезпечення громадянських прав у різних правових системах. Порівняльний аналіз дозволяє виявити особливості конституційно-правового регулювання громадянських прав у зарубіжних державах, оцінити ефективність їх захисту, а також визначити прогресивні моделі, які можуть бути імплементовані в національне законодавство.

По-третє, на тлі сучасних викликів, зокрема загроз для прав людини, що виникають у зв'язку із політичними кризами, військовими конфліктами, пандеміями та цифровізацією суспільства, необхідним є глибший науковий аналіз функціонування громадянських прав в умовах дестабілізації. Останнє особливо актуально в контексті забезпечення фізичного та психічного благополуччя людини, захисту її інформаційної безпеки та свободи.

Крім того, відсутність у науці конституційного права комплексного порівняльно-аналітичного дослідження громадянських прав обумовлює потребу у подальшому розробленні цього питання. Дослідження історико-правових засад, аналіз національного законодавства окремих держав та їх міжнародних зобов'язань, а також критичний розгляд існуючих концепцій та моделей громадянських прав сприятиме виробленню рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваної сфери в Україні.

Відтак, дослідження «Конституційно-правове регулювання громадянських прав: порівняльно-аналітичне дослідження» є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, сприяє розвитку науки конституційного права, враховує потреби правозастосовної практики та може бути використане для удосконалення національного законодавства у сфері громадянських прав.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість положень та висновків дисертаційного дослідження підтверджується ґрунтовним аналізом опрацьованої джерельної бази, включаючи наукові праці, нормативно-правові акти, матеріали судової практики та аналітичні документи як вітчизняного, так і зарубіжного походження.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-правових методів, які забезпечили всебічний аналіз конституційно-правового регулювання громадянських прав. У роботі застосовано метод узагальнення для формування висновків щодо системи громадянських прав, метод тлумачення – для аналізу змісту нормативних положень, системно-структурний метод – для визначення складових елементів конституційно-правових відносин. Історико-правовий та ретроспективний методи дозволили простежити еволюцію громадянських прав, а компаративістський метод сприяв порівнянню правового регулювання в різних країнах. Функціональний підхід використовувався для дослідження діяльності національних та міжнародних інституцій захисту громадянських прав. Формально-юридичний метод забезпечив аналіз змісту законодавчих актів, що

безпосередньо чи опосередковано регулюють громадянські права. Поєднання зазначених методів сприяло комплексному дослідженню та об'єктивності отриманих результатів.

Теоретичним підґрунтям дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері теорії держави і права, конституційного права та порівняльного правознавства, що дозволило сформуванню науково обґрунтованих висновки та пропозиції щодо удосконалення правового регулювання громадянських прав.

Емпіричну базу дослідження складають нормативно-правові акти України та низки іноземних держав, міжнародно-правові документи, аналітичні матеріали, матеріали судової практики, звіти органів державної влади та міжнародних інституцій, офіційні статистичні дані, а також відкриті дані державних реєстрів.

Чітке формулювання мети і завдань дослідження забезпечило отримання науково обґрунтованих результатів. Метою роботи є комплексний аналіз конституційно-правового регулювання громадянських прав, виявлення закономірностей їх формування та реалізації у різних правових системах, а також визначення особливостей національних і міжнародних механізмів їх захисту.

Для досягнення поставленої мети дисертант чітко визначив завдання дослідження, зокрема: виявити властивості такого інституту конституційного права як громадянські права; визначити, що має враховуватися та чого слід дотримуватися при формуванні системи громадянських прав як основного інституту конституційного права; виявити, які аспекти є характерними для компонентів системи; охарактеризувати зазначені аспекти в розрізі формування системи громадянських прав; визначити права, які при формуванні системи громадянських прав слід віднести до неї; зробити фрагментарний екскурс згадуваних прав з урахуванням певних особливостей; довести, що міжнародно-правові акти відіграють велику роль для розвитку міжнародних відносин у сфері забезпечення громадянських прав людини; проаналізувати історичний період становлення громадянських прав в Україні; обґрунтувати як саме повинно здійснюватися відстеження значення громадянських прав у конституційно-правових відносинах; здійснити дослідження таких елементів, що стосується прав

людини відповідно до деталізованого різновиду конституційно-правових відносин; з'ясувати особливу значущість конституційно-правового регулювання громадянських прав, охарактеризувавши певні правові категорії; встановити, що має суттєве значення для державної діяльності щодо забезпечення прав і свобод людини; встановити та охарактеризувати критерії, яким повинні відповідати внутрішні інституції захисту громадянських прав; розглянути внутрішньодержавні інституції захисту громадянських прав, керуючись змістом ст. 55 Конституції України, вказуючи ознаки та порівнюючи їхні особливості між собою; охарактеризувати міжнародно-правове гарантування та міжнародно-інституційний захист громадянських прав.

Структура дисертаційної роботи відповідає меті та завданням. Оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, можна стверджувати, що одержані наукові результати є обґрунтованими, достатньо аргументованими, а їх наукова новизна – достовірною.

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи основні здобутки проведеного дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне зазначити такі основні результати, що мають вагому наукову новизну.

Дисертаційна робота є однією із перших у науці конституційного права комплексною науковою розвідкою, в якій дослідження зосереджено на проблематиці конституційно-правового регулювання громадянських прав.

Дисертантом встановлено, що механізм конституційно-правового регулювання громадянських прав в Україні відбувається за рахунок норм Конституції України з властивими для них регулятивними та охоронними функціями, у змісті яких виражаються фундаментальні та основоположні суспільні відносини, що пов'язані із забезпеченням фізичного та духовного (психічного) благополуччя кожної людини, характерними методами регулювання для яких є метод основоположного (сутнісного) правового регулювання, першоустановчого правового регулювання, конституційного закріплення та загальних установлень, а також методи конституційного зобов'язання, дозволу та заборони.

Досліджено внутрішньодержавні інституції захисту громадянських прав, виходячи зі змістовності конструкції ст. 55 Конституції України, приписами якої до них віднесено Суд, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Конституційний Суд України. Доведено, що внутрішньодержавні інституції є невід'ємною складовою конституційної системи спрямованої на захист громадянських прав людини, оскільки специфіка їхньої діяльності та правова природа безпосередньо або опосередковано спрямована на захист таких прав.

Дисертантом запропоновано під міжнародно-правовим гарантуванням захисту громадянських прав розуміти нормативний зміст міжнародно-правових документів (угод, декларацій, конвенцій, рекомендацій, пактів тощо) якими, в першу чергу, передбачається закріплення громадянських прав, а також за необхідності вказуються умови та засоби, спрямовані в т.ч. на забезпечення захисту таких прав.

Наведений вище перелік результатів дисертаційного дослідження невичерпний. У цілому наукові положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі, характеризуються новизною, достатністю, фундаментальністю, повнотою наукового обґрунтування. Автор дисертаційного дослідження коректно сформульовано елементи наукової новизни, їх кількість, кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на вагомому емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових праць з обраної теми, а також великий масив нормативно-правових джерел (369 позицій), що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. У вступній частині дисертаційного дослідження обґрунтовано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів дослідження.

У Розділі 1 «Методологічні засади основних громадянських прав», що складається з двох підрозділів, досліджується процес формування системи

громадянських прав як ключового інституту конституційного права. Також розглядається історико-правовий аспект їх становлення на основі міжнародно-правових документів, що входять до Міжнародного Білля про права людини.

Розділ 2 «Громадянські права як вища суспільна цінність» складається з двох підрозділів, у яких досліджується фундаментальна роль громадянських прав у конституційно-правових відносинах. Аналізується їх значення як основоположного елемента демократичного суспільства, що визначає рівень правового захисту особи. Особлива увага приділяється специфіці конституційно-правового регулювання громадянських прав, їх впливу на формування правової культури та забезпечення принципу верховенства права.

Розділ 3. «Механізм забезпечення громадянських прав» складається з двох підрозділів, у яких досліджується система гарантування та реалізації громадянських прав. Розглядається діяльність внутрішньодержавних інституцій, які забезпечують ефективний захист цих прав, аналізується роль міжнародно-правових механізмів у їх гарантуванні, а також оцінюється функціонування міжнародних інституцій, спрямованих на захист громадянських прав у глобальному правовому просторі.

У результаті проведеного наукового дослідження Ставичним П.І. виявлено низку теоретичних та практичних проблем щодо предмету дослідження, підготовлено відповідні висновки та пропозиції, квінтесенція яких міститься у висновках дисертації.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження характеризуються теоретичною та практичною цінністю. Сформульовані в дисертаційній роботі положення, висновки, пропозиції можуть бути використані у:

- науково-дослідній діяльності – як наукове підґрунтя для подальшого комплексного дослідження теоретичних і практичних аспектів, пов'язаних із конституційно-правовим регулюванням громадянських прав;

- у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал для удосконалення законодавчих положень у сфері прав людини;

- у правозастосовній діяльності – для вдосконалення роботи державних та міжнародних інституцій, пов'язаних зі сферою захисту громадянських прав людини як на внутрішньодержавному рівні, так і поза його межами;

- у навчальному процесі – при вивченні та написанні підручників, навчальних посібників з дисциплін «Конституційне право», «Права людини», «Міжнародне право», «Державне право зарубіжних країн», при написанні монографій, розробці методичних рекомендацій, а також ході під час викладання відповідних дисциплін та спецкурсів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у дев'яти наукових публікаціях, у тому числі у п'яти статтях та чотирьох тезах доповідей на наукових та науково-практичних конференціях та міжнародних правових школах. В опублікованих працях повно викладено наукові положення, висновки і рекомендації дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної проблематики, в зазначеній дисертаційній роботі містяться дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки даної проблеми, зокрема:

1. Автор дисертаційної роботи вважає, що при формуванні системи громадянських прав, як основоположного інституту конституційного права неможливо оминати увагою її склад та структуру для яких, як компонентів системи характерними є три аспекти: «наявність відповідних елементів», «зв'язок таких елементів між собою, що породжує їх єдність та цілісність», а також «наявність системоутворюючого фактору як рушійної сили, спрямованої на досягнення відповідної мети». Відтак, на публічному захисті, варто було б, більш детально розкрити сутність та зміст такого аспекту як «наявність відповідних елементів», оскільки саме він запропонований автором як першочергова складова, що є характерною для складу та структури системи громадянських прав.

2. Конституційно-правові відносини формуються у результаті врегулювання певних суспільних відносин конституційно-правовою нормою, яка як вважає дисертант, є одним із основних елементів при такому формуванні. Вважаємо, що автор виділяючи окремий різновид конституційно-правових відносин, що мають безпосередній стосунок до прав людини – конституційно-правові відносини, які пов'язані з реалізацією та забезпеченням громадянських прав не в повній мірі розкрив особливості формування різновиду таких правових відносин.

3. Аналізуючи конституційно-правове регулювання громадянських прав (п. 2.2. розділу 2), автор більш значну увагу приділяє таким методам як методи конституційного зобов'язання, дозволу та заборони. Разом з тим, з тексту дисертації не зрозуміло чи дані методи становлять собою один окремий метод, що включає три складові (зобов'язання, дозвіл, заборону) чи ці три складові є основою кожного із окремих методів (метод зобов'язання, метод дозволу, метод заборони). Відтак, вважаємо за доцільне під час публічного захисту почути власне бачення дисертанта з приводу вказаного, а також те, які з ознак вказаних у роботі є більш характерними саме для них.

4. В межах дисертаційного дослідження автор згадує критерій доступності та критерій ефективної результативності. Варто було б, на нашу думку, представити в тексті дисертації більш вичерпну інформацію щодо впливу цих критеріїв на громадянські права, оскільки обов'язок держави створити систему з відповідних дієвих інституцій з чітко регламентованими процедурами зумовлено потребами в забезпеченні та належному захисті громадянських прав. Проте, наявність тільки самого факту існування відповідних інституцій, ще не є підставою вважати про можливий захист ними громадянських прав.

5. Запропоновані здобувачем системи захисту прав людини за критерієм регіональної територіальності, бажано було б подати більш структуровано, зосередивши увагу на підході формування таких регіональних систем. Виходячи з цього, доцільно почути позицію здобувача щодо складових, які на його думку є визначальними при формуванні вказаних в дисертації систем захисту прав

людини, адже вони будучи юридичним механізмом не є статичними і перебувають в постійному розвитку.

Наведені вище пропозиції та зауваження до дисертації П.І. Ставичного мають дискусійний характер і передбачають активізацію подальшої дослідницької діяльності вченого та не впливають на позитивну оцінку роботи та її практичне значення.

Відзначені у цьому відгуку позитивні риси дисертаційного дослідження свідчать про те, що дисертація П.І. Ставичного є завершеним науковим дослідженням, у якому обґрунтовано нові підходи до конституційно-правового регулювання громадянських прав. Отримані результати є актуальними для вітчизняної юридичної науки та можуть бути використані для вдосконалення конституційного законодавства, розвитку правозастосовної практики та зміцнення системи захисту громадянських прав в Україні.

Автореферат дисертації П.І. Ставичного повністю відображає основні положення дисертації, актуальність, задачі й наукову новизну дослідження, його теоретичну і практичну значущість, апробацію положень рецензованого наукового дослідження. Кількість зазначених в авторефераті дисертації П.І. Ставичного публікацій відповідає встановленим нормативним вимогам.

Робота написана чіткою й доступною мовою із застосуванням фахової юридичної термінології та дотриманням правил українського ділового мовлення.

Дисертаційна робота Ставичного Петра Ігоровича на тему: «Конституційно-правове регулювання громадянських прав: порівняльно-аналітичне дослідження» виконана вперше та є суттєвим внеском до науки конституційного права.

Дисертація є фундаментальною, завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані та практично значущі результати. Вона вирішує важливу наукову проблему, пов'язану з теоретичними засадами та особливостями конституційно-правового регулювання громадянських прав, що має суттєве значення для розвитку конституційного права та правозастосовної практики в Україні.

Вищевикладене дає підстави вважати, що дисертація Ставичного Петра Ігоровича на тему: «Конституційно-правове регулювання громадянських прав:

порівняльно-аналітичне дослідження» за своїм змістом, достовірністю одержаних результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (з наступними змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право: муніципальне право.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри процесуального права
юридичного факультету
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

О.В. Щербанюк

